

LÄRANDE OCH SAMHÄLLE
BARNDOM, UTBILDNING,
SAMHÄLLE

Examensarbete i Barndom och lärande

15 högskolepoäng, grundnivå

Tillträdesstrategier för inkluderande lek

Access strategies for inclusive play

Hafsa Ibrahim & Grace Wariara Sendege

Förskolläraryxamen 210hp

Examinator: Åsa Delblanc

Datum för slut seminarium 2025-03- 27

Handledare: Therese Lindgren

Abstrakt

I detta utvecklingsarbete undersöker vi hur barns sociala samspel i den fria leken utomhus kan främjas genom pedagogiskt stöd i förskolan. Genom observationer och intervjuer med pedagoger i två mångkulturella förskolor, en i Malmö och en i Göteborg får vi en inblick i hur barn navigerar kamratrelationer.

Från intervjuer som vi gjorde under hösten med pedagogerna visade sig att de inte hade någon strategi att inkludera alla barn i leken, vilket väcker frågor om hur väl förskolans arbete överensstämmer med läroplanens riktlinjer. Förskolans läroplan (Lpfö 2018 s. 10) betonar att “alla barn ska ges möjlighet att delta i gemensamma lekar utifrån sina förutsättningar och sin förmåga,” vilket ligger till grund för detta utvecklingsarbete.

Läroplanen betonar vikten av att skapa inkluderande miljöer där inget barn exkluderas på grund av funktionsnedsättning. Bristen på tydliga strategier är en betydande utmaning för att uppnå målet om likvärdiga möjligheter för alla barn (ibid, s. 6).

Den övergripande målsättningen för arbetet är att ge pedagoger strategier och metoder för att stödja barn, särskilt de som har svårigheter med socialt samspel och att ansluta till en pågående lek. Delmålen är att pedagogerna får en fördjupad kunskap om barns tillträde i lek, och att denna kunskap ska leda till ett mer effektivt stöd för barns inträde i lek och sociala samspel.

Resultaten av utvecklingsarbetet visar att ökat stöd och närvaro från pedagogerna bidrar till större delaktighet för barn som annars riskerar att hamna utanför gemenskapen. För att bemöta dessa utmaningar utvecklade vi en handlingsplan som ger pedagogerna strategier och metoder för att stödja barn i deras sociala samspel. I handledningen kommer det att bland annat presenteras Corsaros (1979) 15 tillträdesstrategier för att få en tydlighet i hur barn söker sig in i pågående lek. Underlaget av handlingsplanen har uppskattats av både förskolorna samt fått positiv respons. Detta har lett till att förskolorna sparade materialet för ett vidare arbete.

Nyckelord: Inkluderande lek, kamratkultur, socialt samspel, tillträdesstrategier.

Innehållsförteckning

Abstrakt.....	2
1. Inledning	5
1.1 Målsättning.....	6
1.2 Delmål.....	6
2. Teoretiska perspektiv	8
2.1 Barndomssociologiskt perspektiv.....	8
2.2 Interaktionsutrymme	9
2.3 Tillträdesstrategier.....	9
2.4 Respons utifrån tillträdesstrategier.....	11
2.5 Makt.....	11
3. Tidigare forskning	12
3.1 Nonplay in Norwegian Early Childhood Education and Care Institutions.....	12
3.2 A case study of young children's play negotiations in free play.....	13
3.3 Enhancing peer interaction during guided play in finnish integrated special groups	
14	
3.4 Förskolan som mötesplats.....	14
3.5 Exkludering i leken.....	15
3.6 Sammanfattning.....	17
4. Metod.....	17
4.1 Metodval.....	17
4.2 Intervju.....	17

4.3 Observation	17
4.4 Samtal i fokusgrupp	18
4.5 Etiska överväganden	19
5. Inventering	20
5.1 Utvecklingsinsats.....	21
5.2 Analys.....	22
5.3 Observation 1.....	22
5.4 Observation 2.....	23
5.5 Analys av observation 1.....	23
5.6 Analys av observation 2.....	24
5.7 Planering och genomförande.....	25
5.8 Resultat av utvecklingsinsats.....	29
6. Diskussion.....	33
6.1 Diskussion kring resultat och metoder.....	33
Referenser	37
Bilagor	39
Bilaga 1- Intervjufrågorna.....	39
Bilaga 2-Handledning.....	40

1. Inledning

Detta utvecklingsarbete fokuserar på att utforska barns kamratkulturer och deras sociala interaktioner i den fria utomhusleken. Genom att studera dessa interaktioner i två förskolor, en i Göteborg och en i Malmö, undersöker vi hur pedagoger kan stödja samt främja barns delaktighet i lekar. Förskolorna har fyra avdelningar, två för yngre barn och två för äldre barn. I varje förskola arbetar det tre pedagoger per avdelning. Båda förskolorna är mångkulturella med barn från olika länder och kulturer. Följande observationen illustrerar några av dem utmaningar barn kan möta när de försöker delta i leken,

I sandlådan sitter tre femåringar och leker med vatten och sand. Ett annat barn närmar sig och försöker delta, men får inte utrymme i leken. Frustrerat går hen därifrån gråtande, men återvänder senare för att förstöra leken. När fler barn kommer uppstår en konflikt, och en pedagog ingriper för att lösa situationen.

Denna händelse observerades på en av förskolorna, och visar hur barn använder strategier både för att inkludera och exkludera kamrater i leken. Den belyser även de sociala dynamiker som kan leda till utanförskap och konflikter. Detta väcker frågor om hur pedagoger kan stödja barns sociala samspel i den fria utomhusleken och skapa en mer inkluderande lärmiljö, vilket är en central aspekt av detta utvecklingsarbete.

Lek är en central del i hur barn upplever samt lär sig om världen. Förskolans läroplan, Lpfö 18, (Skolverket 2018, s. 10) beskrivs leken som en avgörande faktor för barns utveckling och välbefinnande. Detta för att leken ger barnen en chans att utforska sin omgivning samt använda fantasin men även bearbeta sina erfarenheter. Enligt Johansson och Pramling Samuelsson (2009, s. 18), stärker leken barnens förståelse för världen och deras kognitiva förmåga. Lärandet är en process där erfarenheter kombineras med omgivningens sociala och kulturella förutsättningar (Johansson & Pramling Samuelsson, 2009, s. 22). Det är i leken som barn även utvecklar sina kommunikationsfärdigheter genom att interagera med både verkliga personer, såsom andra barn och pedagoger, samt fiktiva personer, exempelvis genom att anta olika roller (Johansson & Pramling Samuelsson, 2009, s. 18).

Kamratkulturer är nyckelfaktorer för att stödja barns sociala interaktioner vilket även läroplanen belyser. Enligt Lpfö 18 (Skolverket 2018 s. 12) har förskollärare skyldighet att skapa utrymme för barns delaktighet och inflytande i verksamheten. Detta skapar en miljö där barnen förstår samt tillämpar normer som är viktiga för sociala samspel. Kamratkulturer

uppstår genom barns gemensamma lekar och erfarenheter. Där barn skapar sina egna regler och värderingar. Genom att förskollärare stödjer barns möjligheter att aktivt delta i gruppen, ges de förutsättningar att utveckla och navigera inom kamratkulturer.

Vår arbete grundar sig i William A Corsaros teorier om hur barn upprätthåller kamratkulturer och deras deltagande i lekaktiviteter. En viktig aspekt i hans arbete innefattar hur barn använder sig av strategier för deltagande i leken, till exempel förhandla, inkludera eller exkludera andra. I detta utvecklingsarbete har vi valt att inrikta oss på de lite äldre barnen 3-6 år, eftersom de är mer aktiva i den fria leken. Valet att fokusera på den fria utomhusleken grundar sig i att utomhusmiljön ofta ger barn en större möjlighet att organisera egna aktiviteter. Här kan det även förekomma utmaningar gällande inkludering eftersom den saknar den struktur som styrda aktiviteter bidrar med. Genom våra observationer till detta utvecklingsarbete har vi sett att vissa barn har svårt att komma in i leken, särskilt de som har svårigheter med att uttrycka sig verbalt. Detta leder till att de ofta står utanför. Utöver observationer har vi genomfört samtal med pedagoger enskilt och i grupp just för att kunna analysera och få en bredare förståelse för problematiken. Vi har också upptäckt att bristande stöd från både vuxna och kamrater kan förstärka denna exkludering. Vi har även sett ett behov av ökad kunskap om hur pedagoger kan / ska stödja barns sociala samspel i den fria leken för att motverka dessa utmaningar och ge alla barn möjlighet att delta. Med denna studie önskar vi att kunna bidra med att fler barn får möjlighet att skapa relationer och stärka sin emotionella kompetens.

1.1 Målsättning

Målet med utvecklingsarbetet är att ge pedagoger konkret strategier och metoder, baserat på Corsaros strategier för att främja inkluderande lek och stödja barn, särskilt de som har svårigheter med socialt samspel. En central del är att utveckla pedagogernas förmåga att aktivt stötta barn i att ansluta sig till en pågående lek. Utvecklingsinsatsen ska leda till att pedagogerna får en tydligare förståelse för de specifika hinder barn kan möta i leken, samt hur dessa hinder kan mötas.

1.2 Delmål

Ett delmål är att ge pedagogerna en fördjupad kunskap i Corsaros 15 strategier och metoder för att stödja barn tillträde i den fria utomhusleken.

Nästa delmål är att den fördjupade kunskapen i förlängningen ska kunna ge ett mer effektivt stöd till barnens inträde i lek och sociala samspel.

2. Teoretiska perspektiv

I detta avsnitt kommer vi att använda teorier och de begrepp som är centrala för vårt utvecklingsarbete. Vi utgår från Corsaros (2018 & 1979) barndomssociologiskt perspektiv, där han beskriver kamratkulturer och hur barn skapar vänskapsrelationer (Corsaro 2018 s. 132). Corsaro har genomfört etnografiska fältstudier i både USA och Italien, där han identifierade 15 tillträdesstrategier som vi också diskuterar i avsnitt 2.3.

Utifrån vårt empiriska material från den inventering som gjorts på båda förskolorna använder vi Corsaros teori för att analysera hur barn initierar egna lekar, ger andra tillträde till en pågående lek eller skyddar dessa från att störas av andra barn. Hans begrepp som interaktionsutrymme, tillträdesstrategier, exkludering i leken och makt är också centrala för vår analys av barns sociala samspel i förskolemiljön. Genom att tillämpa Corsaros teori får vi en djupare förståelse för dynamiken i barns lekar och hur dessa samspel skapar och upprätthåller sociala relationer.

2.1 Barndomssociologiskt perspektiv

Enligt Corsaro (2018 s. 127) börjar barnen skapa kamratrelationer när de börjar förskola eller när de börjar någon aktivitet utanför hemmet. Föräldrar spelar en avgörande roll i att bestämma när och under vilka omständigheter deras barn får träffa andra barn utanför familjen och etablera relationer. De relationer barnen skapar i dessa sammanhang benämns som peer culture. Corsaro (2018 s. 128) definierar peer culture "as a stable set of activities or routines, artifacts, values, and concerns that children produce and share in interaction with peers". Barns första kamratkulturer formas i hemmet, tillsammans med föräldrar och syskon (ibid s 131). När de sedan börjar i förskola söker de trygghet och känslomässigt stöd från pedagogerna och kamraterna, liknande den trygghet de tidigare funnit i hemmet. Corsaro menar att denna strävan efter trygghet utgör en central grund för skapandet av kamratkulturer. En annan viktig aspekt är att barnen värdesätter delaktighet och gemenskap, när det gäller gemensam delning i sina kamratkulturer och vänskapsrelationer. När barnen börjar förskola inser de att deras uppfattningar om ägande, ägodelar och delning av leksaker inte är samma på förskolan som det var hemma. I förskolor är saker annorlunda eftersom alla leksaker och utbildningsmaterial är gemensamt ägda. Användningen av leksaker och material beror därför på förhandlingar om deras tillfälliga innehav. Det är under dessa förhandlingar som barn försöker etablera gemensamt ägande av föremål och av själva leken inom en liten grupp, samt

att skydda sin delning av leken mot intrång från andra (ibid s. 131- 132). I 2.2 beskriver vi hur barn skyddar sitt interaktionsutrymme i lek.

2.2 Interaktionsutrymme

Corsaro (2018 s. 164) introducerar begreppet interaktionsutrymme och beskriver hur barn på förskolan tenderar att skydda pågående lek från yttre störningar. Corsaro påpekar att barn mellan tre till sex år ofta tvekar att inkludera fler i leken, av rädsla för att förlora sin position i gruppen. Vidare beskriver han fenomenet motstånd mot tillträde vilket ur ett vuxenperspektiv kan tolkas som själviskhet eller ovilja att dela med sig. Ur barnens perspektiv handlar det dock snarare om en strategi för att skydda sitt interaktionsutrymme. Barn betraktar de barnen som de leker regelbundet med sina vänner, medan de barn som står utanför leken ofta ses som inkräktare som riskerar att störa den pågående leken. Barn som upprepade gånger nekas tillträde till leken ger sällan upp, utan utvecklar med tiden strategier för att hantera motståndet och hitta vägar in i leken (ibid s 165).

2.3 Tillträdesstrategier

Tillträdesstrategi syftar på de metoder barn använder för att försöka komma in i en pågående lek. I sin studie om förskolan som mötesplats identifierade Corsaro (1979) femton tillträdesstrategier som visar hur barn söker sig in i pågående lek. Detta sker ofta i samband med att barn stöter på motstånd från andra barn som försöker skydda sina interaktionsutrymmen. Tellgren (2004, s. 79) har översatt de femton strategier som Corsaro ursprungligen identifierade, från engelska till svenska och refererar till de femton “access strategy” som han ansåg vara de mest frekvent använda.

1. **Non-verbal entry – Icke-verbal entré:** Att fysiskt träda in i ett område nära pågående händelser eller episoder utan att verbalt markera sin närvaro, vilket innebär att man själv placerar sig i området utan att uttala något.
2. **Producing variant of ongoing behaviour – Att producera en variant av pågående handling:** Att inträda i ett område där aktiviteter pågår och (verbalt eller icke-verbalt) åstadkomma något som liknar det beteende eller den handling som pågår.
3. **Disruptive entry – Avbrytande, störande entré:** Att träda in i ett område där aktiviteter pågår och (verbalt eller icke-verbalt) på ett fysiskt sätt bryta in eller störa en pågående aktivitet.

4. **Encirclement – Omringning av område:** Att fysiskt omringa eller cirkulera kring ett område där aktiviteter pågår utan någon verbal markering.
5. **Making claim on area or object – Att verbalt göra anspråk på område eller objekt:** Att inträda i ett område där aktiviteter pågår och verbalt göra anspråk på området eller ett objekt.
6. **Request for access – Begäran om tillträde:** Att inträda i ett område där aktiviteter pågår och verbalt begära tillåtelse att få delta.
7. **Questioning participants – Att fråga en deltagare:** Att inträda i området där aktiviteter pågår och ställa frågor till en deltagare om den pågående aktiviteten.
8. **Reference to adult authority – Att referera till vuxnas auktoritet:** Att inträda i ett område där aktiviteter pågår och verbalt hänvisa till vuxnas auktoritet eller regler för tillträde till lekområdet.
9. **Offering of object – Att erbjuda ett objekt:** Att inträda i området där aktiviteter pågår och (verbalt eller icke-verbalt) ge ett objekt (t.ex. en leksak eller present) till en eller flera av deltagarna.
10. **Greeting – Hälsning:** Att inträda i ett område där aktiviteter pågår och verbalt hälsa på en eller flera deltagare.
11. **Reference to affiliation – Att referera till vänskap eller medlemskap:** Att inträda i område där aktiviteter pågår och verbalt referera till vänskap eller medlemskap med en eller flera deltagare.
12. **Aid from non-participant – Hjälp från en icke-deltagare:** Att verbalt be om stöd eller hjälp från en icke-deltagare för att erhålla tillträde till området där aktiviteter pågår.
13. **Accepting invitation – Acceptera inbjudan:** Att inträda i området där aktiviteter pågår för att acceptera en inbjudan från en eller flera deltagare.
14. **Suggest other activity – Föreslå andra aktiviteter:** Att inträda i området där aktiviteter pågår och föreslå för en eller flera deltagare att vara med i en annan aktivitet.
15. **Reference to individual characteristics – Att referera till individuella kännetecken:** Att inträda i områden där aktiviteter pågår och verbalt referera till individuella kännetecken hos en eller flera deltagare.

2.4 Respons utifrån tillträdesstrategier

I Tellgrens studie av barns försök att få tillträde till lek möts barnen av olika typer av respons, som kan delas in i positiva och negativa (Tellgren, 2004, s. 80). Positiv respons innebär *verbal och icke-verbal* bekräftelse av tillträde. Detta kan leda till att barnet accepteras i den pågående aktiviteten med eller utan specifika instruktioner för deltagande. Det kan till exempel handla om att barnet blir direkt inbjuden att delta i leken eller får ett föremål att använda som en del av leken (ibid s. 80). Negativa responser består däremot av verbal och/eller icke-verbal tillrättavisning, där barnet nekas tillträde. Avslaget kan ske med eller utan förklaring, och ibland visar sig det negativa svaret genom att barnet ignoreras helt vilket fungerar som en indirekt form av avvisning. Responserna var dock inte alltid positiva eller negativa utan kunde variera beroende på kontexten för tillträdet. Ett initialt avslag kunde exempelvis följas av acceptans eller fler försök. Detta visade att barnens strategier ofta utvecklades i flera steg, eller så kallade "ronder" där de prövar olika tillvägagångssätt innan de eventuellt får tillträde. Dessutom kunde interaktion dynamiken förändras beroende på om andra barn eller vuxna engagerade sig (Tellgren 2004, s.84). I Corsaros undersökningar var de vanligaste tillträdesstrategier barn använde *icke-verbal entre, omringa lekområdet samt att producera varianter av den pågående aktiviteten* (Tellgren (2004, s. 80). Strategin att direkt fråga om tillträde som ofta uppmuntras av vuxna används mindre frekvent och var inte alltid framgångsrik. Istället var det vanligt att barnen använde mer indirekta, ofta icke-verbala strategier för att närma sig leken. Avbrytande eller störande entre, som kan innebära fysisk påverkan eller att ta föremål, följs sällan av en omedelbar positiv respons. Det visade sig att strategin att producera en variant av den pågående aktiviteten ofta var effektiv och leder till acceptans .

2.5 Makt

I förskolans värld handlar makt om att kunna ge det enskilda barnet möjligheter att skapa och utöva inflytande (Öhman 2010 s. 173). Förskolans läroplan Lpfö 18 (Skolverket 2018, s. 16) beskriver att utbildningen på förskola ska ge barn förståelse för vad demokrati innebär. Förskolan ska också ge varje barn förutsättningar att utveckla sin förmåga att reflektera över sina egna handlingar och deras omgivning, samt ge dem insikt i demokratiska principer (ibid). Barn utövar makt i leken, genom vem de väljer som bästa vänner, vem de ska sitta bredvid och vem de inkluderar i leken (Öhman 2010 s. 174-175). Alla barn använder sig av

makt, men det saknas balans i hur de ger och tar i relation till varandra. Öhman beskriver vidare hur barn använder förhandling som strategi när det uppstår konflikter om vem som ska bestämma och vem som har rätt i leken. Genom dessa förhandlingar kan barn utnyttja sin maktposition, då vissa vill dominera i leken. Detta resulterar ofta i att leken förvandlas till en relationell maktkamp, där vissa barn lämnar leken eftersom de inte får sin vilja igenom (ibid).

Corsaro (2018 s. 176) beskriver hur barn förhandlar makt i rollspel. Barnens rollspel handlar om att de försöker imitera händelser som inträffar hemma eller i förskolan. De försöker också härma de maktpositioner som de ser att vuxna har i sin omgivning. Corsaro beskriver hur fyra barn lekte och tog rollerna som mamma, pappa och två katter. Mamma och pappa bestämde hela tiden vad katterna skulle göra, tills en av katterna tröttnade och ville byta roll till att vara pappa. Detta passade inte mamman, som inte ville att det skulle finnas två pappor. Barnen kunde inte komma överens och "mamman" tvingades lämna sin roll, något hon inte var nöjd med. Detta är ett exempel som visar hur barn har svårigheter att dela på maktpositioner och ofta hellre lämnar leken om de inte får som de vill (ibid).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt granskas relevant nationell och internationell forskning kopplad till vårt examensarbete att granskas. Dessa studier kommer fokusera på forskning inom barns lek och sociala interaktioner, kamratgrupper och strategier för deltagande, utmaningar med inkludering i lek och pedagogernas roll i att främja social interaktion och inkludering. Genom att koppla denna forskning till vårt syfte, som är att ge pedagogerna en fördjupad kunskap i Corsaros 15 strategier och metoder för att stödja barn tillträde i den fria utomhusleken.

3.1 Icke-lekaktiviteter

Denna artikel belyser hur barn förstår icke-lekaktiviteter under den fria leken i förskolan, med särskilt fokus på hur aktiviteter påverkar barns möjlighet att delta i lek. Studien baserar sig på en hypotes om att lek är en grundläggande del av barns utveckling och välbefinnande. Något författarna understryker är att barns rätt till lek ska stödjas av den omgivande miljön, som innefattar de fysiska och sociala aspekterna av förskolan. Studiens syfte är att undersöka vad barn gör när de inte leker under den fria leken, kartlägga olika faktorer som kan hindra leken och sedan kategorisera dessa stunder som icke-lekaktiviteter (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022, s 1 & 5). Vad som inkluderas som icke-lekaktiviteter är samtal, praktiska uppgifter, passiv observation eller konflikter och gråt (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022, s. 1 & 12). Genom att förstå dessa beteenden vill forskarna bidra med insikter om hur förskolemiljön kan utformas för att främja barns lek och sociala utveckling. Studien bygger på kvalitativ metod där barns aktiviteter video filmades systematiskt inomhus och utomhusmiljöer. För att säkerställa en bred representation gjordes studien på åtta förskolor i olika geografiska områden. Datasamlingen pågick i fyra veckor, och observationerna ägde rum under den fria leken (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022, s. 5- 6). Det var totalt 80 barn som observerades i tre till fyra års ålder, varav 39 flickor och 41 pojkar.

3.2 Barns lekförhandlingar

Denna forskning gjordes på åtta förskolor i Finland där barnen var i åldrarna 3–6 år. Studien undersöker hur barn uttrycker sig socialt och emotionellt i olika leksituationer, vilket analyserades genom videoobservationer. Forskningens syfte är att studera de strategier barn använder, exempelvis deras förändringar i leken samt de sociala och emotionella konsekvenserna av dessa interaktioner (Donner, Lundström & Heikkilä 2024 s.899).

Forskningen bygger på en ökad medvetenhet om lekens betydelse för barns utveckling och dess roll i lärande, välbefinnande och inkludering. Studien bidrar med insikter om barns komplexa lekdyamik och ger rekommendationer för hur förskolan kan stötta barns sociala och emotionella kompetens (Donner, Lundström & Heikkilä 2024 s.892). Resultatet visar att barn ofta använder strategier för att exkludera andra från leken. Denna exkludering är svår att identifieras av både barn och vuxna eftersom den kan vara diskret. Resultatet betonar även vikten av att förskolepersonal är medvetna om dessa mönster och arbetar för att skapa en inkluderande lekmiljö som främjar barns sociala och emotionella utveckling (Donner, Lundström & Heikkilä 2024, s. 890).

3.3 Kamratgrupper

Forskning av Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018 s. 1-2) analyserar pedagogiska metoder som främjar interaktion och delaktighet mellan barn med och utan särskild behov under en strukturerad lek. Studiens gjordes i 19 förskolegrupper med specialpedagogisk inriktning i Finland, med syfte att lyfta fram betydelsen av kamratgrupper och känslan av tillhörighet för barns välbefinnande och lärande. Baserat på en kvalitativ bedömning av kamratinteraktioner valdes enbart fyra grupper för vidare forskning. Det var totalt 16 pedagoger och 50 barn i åldrarna tre till sex år som deltog. Datainsamlingen skedde genom videoinspelningar, där fokus låg på att observera guidade lekaktiviteter, som analyserades för att studera hur pedagogiska strategier tillämpas i praktiken.

Det är inom dessa grupper som barn utvecklar gemensamma värderingar och regler, vilket stärker deras känsla av tillhörighet. Samtidigt visar forskningen att barns ålder och sociala kompetens påverkar deras status i gruppen, vilket i sin tur kan forma deras möjligheter att delta i leken. Barn med särskilda behov tenderar att vara mindre populära bland jämnåriga, medan barn utan svårigheter ofta anses vara mest omtyckta (ibid). Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018, s. 2-3) visar även att lek är nära kopplad till språk och kommunikation. Lek involverar verbala initiativ, utbyte av idéer och förhandlingar, vilket kan vara en utmaning för barn med svårigheter inom dessa områden.

3.4 Förskolan som mötesplats

Syftet med Tellgrens (2004, s. 15) avhandling är att utforska hur barn i åldern 3- 5 år interagerar med sina kamrater inom förskolans ram, bygger sociala relationer och skapar

gemenskaper med varandra. I hennes studie låg fokus på att studera interaktionen mellan barnen i situationer där vuxna inte funnits med i sammanhanget men ändå är närvarande i förskolebarnens värld. Utifrån Tellgrens (2004, s. 15) fältarbeten i förskolan tolkade hon "att barnen använder mycket tid, kraft och koncentration för att etablera kontakt med varandra samt att hitta strategier för att ingå i gemenskap med andra och att bli delaktiga i gemensamma aktiviteter". Tellgren var intresserad av hur dessa studier kunde relateras och utvidgas till svenska förskolor på 2000 talet. Utifrån Tellgrens (2004, s. 21) erfarenheter som förskollärare i förskola och skola kan hon konstatera i linje med Corsaro (1985, 1997, 2003) att förskolebarn ligger ned mycket energi och engagemang att bygga upp relationer som de vill behålla. Det betyder mycket för barn att få tillhöra en grupp och få kompisar att leka med. Det visade sig också att barn verkar hela tiden söka en förståelse hur de ska bete sig för att ingå i samspel med andra barn i förskola.

3.5 Exkludering i leken

Cederborg (2020, s. 2) har i sin studie undersökt hur barn mellan 3 och 5 år förhandlar om medverkan och rättigheter i kamratlek. Hon fokuserar på hur barn bygger relationer i olika situationer samt hur de inkluderar och exkluderar varandra i pågående aktiviteter. Enligt hennes studie kan lek i förskolan beskrivas som en aktivitet där barn är involverade i ett gemensamt projekt. Det innebär att leken är dynamisk, formas och förändras över tid. Under interaktionen bedömer och hanterar barn varandras beteenden, samtidigt som de kontinuerligt förhandlar om sin identitet och ändrar sina positioner (ibid, s. 2). För att skapa olika sociala relationer använder barn olika strategier, såsom bedömningar, kommentarer och icke-verbala signaler, exempelvis blickar, för att markera avvikelser från lekens normer (ibid, s. 3). Genom att tilldela olika roller skapar de sociala positioner inom leken, vilket kan innebära att vissa barn accepterar en mer dominant roll medan andra placerar sig i en underordnad position (ibid). Cederborg beskriver vidare att förhandlingar mellan kamrater kan leda till konflikter, särskilt när barn försöker delta i leken. Detta kan bero på en vilja att kontrollera sitt utrymme, sina leksaker eller den pågående aktiviteten (ibid, s. 3).

3.6 Sammanfattning

De tidigare forskningen belyser olika aspekter av barns lek, kamratkulturer och faktorer som kan vara ett hinder för deras delaktighet i leken. Corsaro (2018) och Storli, Tobiassen och Sandseter, (2022), Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi, (2018) lyfter upp hur viktigt sociala

interaktioner och kamratgrupper är för barns utveckling. De betonar även vikten av vuxenstöd och den avgörande rollen den har i att skapa en inkluderande lekmiljö. I vårt utvecklingsarbete har vi observerat att vissa barn tenderar att hamna utanför leken eller har svårigheter att delta aktivt, vilket kan kopplas med faktorerna som identifierats i den tidigare forskning vi valt att använda. Till exempel i studien nonplay av Storli, Tobiassen och Sandseter, (2022), belyser hur icke-lekaktiviteter som passiv observation och praktiska uppgifter kan signalera att barn saknar en naturlig ingång till leken. Detta är något vi har sett återkommande gånger i våra observationer där vissa barn regelbundet befinner sig utanför lek gemenskapen. Vi har även uppmärksammat att sociala hierarkier och exkluderande lekstrategier påverkar barns lek möjligheter, detta är något Cederborg (2020) nämner i sin artikel. Det är något vi har bevittnat från våra observationer, en situation där ett barn försöker ansluta sig till en pågående lek men ignoreras totalt av de andra barnen, som vänder sig bort. I en annan situation ser vi hur ett barn säger till ett annat barn att han inte får vara med utan att riktigt ge någon konkret anledning till varför. Detta är något som även Donner, Lundström och Heikkilä (2024) diskuterar dessa exkluderingsstrategier i sin forskning, men deras studie saknar en bredare analys av pedagogernas roll i att identifiera och motverka dessa mönster.

Trots att tidigare forskning ger värdefulla insikter kring barns lek och sociala interaktioner har många studier begränsats till att observera barns beteenden utan att involvera pedagogerna. Detta ser vi som en brist, då pedagogernas närvaro och agerande är avgörande för att skapa en inkluderande lekmiljö. Till skillnad från tidigare forskning, bidrar vårt utvecklingsarbete med ett nytt perspektiv genom att involvera pedagogerna i processen. Vi har inte enbart observerat och analyserat barns lek, vi har även tillgängliggjort de tidigare forskningen för pedagogerna och gett dem verktyg att använda den i sitt arbete. På detta vis fungerar vårt arbete som en bro mellan teori och praktik.

4. Metod

I detta avsnitt kommer vi att beskriva vilka metoder vi har använt i detta utvecklingsarbete. Vi har använt oss kvalitativt inriktad forskning. Enligt Patel och Davidsson (2019, s. 52) kvalitativ inriktad forskning är datainsamlingen som fokuserar på “mjuka” data, detta kan vara till exempel intervjuer, observationer eller bildanalys. Kvalitativa forskningen hjälper att förstå och tolka människors erfarenheter, handlingar och interaktioner.

4.1 Metodval

För att undersöka och ringa in utvecklingsområdet använde vi två metoder, observation och intervju. Detta metodval är baserad på en grundläggande forskningsstrategi som syftar till att få en djupare förståelse för studerande området genom att kombinera olika datainsamlingsmetoder, vilket kan ge en mer nyanserad bild av situationen (Patel & Davidsson 2019, s. 59).

4.2 Intervju

Under inventeringsfasen gjordes intervjuer enskilt med en förskollärare i varje förskola, intervjuerna var ca 30 minuter långa samt spelades in med förskolans mobiltelefon och transkriberades. Senare i utvecklingsarbetet kompletterades detta med fokusgruppsamtal för att få en bredare förståelse av pedagogernas perspektiv. Vi använde semistrukturerad intervjumetod som gav utrymme för både strukturerade frågor och öppna reflektioner. Detta möjliggjorde en flexibel ansats där deltagarnas erfarenheter och strategier kunde utforskas i bredare detalj (Patel & Davidsson 2019, s. 59).

Den kvalitativa metoden i form av intervjuer har styrkan att möjliggöra en djupare förståelse för individens tankar, känslor och reflektioner. Enligt Patel och Davidsson (2019 s. 52) är kvalitativ metod lämplig när man vill förstå subjektiva upplevelser och få insikt i hur människor tolkar sin omvärld. Vid intervjuerna var vi medvetna om att våra roller som forskare kunde påverka pedagogernas svar, så för att motverka detta skapade vi en öppen och icke-dömande miljö där alla pedagoger kunde känna sig trygga att uttrycka sina åsikter fritt.

4.3 Observation

För att komplettera intervjuerna genomförde vi två observationer, en vid inventeringsfasen och den andra under utvecklingsfasen. Fokus låg på barns interaktioner och pedagogernas roll i den fria utomhusleken. Pedagogerna fick däremot genomföra flera observationer under två veckors tid. Genom observationerna fick vi inblick i hur barn deltar i leken och vilka situationer som potentiellt kan skapa exkludering. Detta är i linje med hur observationer ofta används i kvalitativa studier för att ge en förståelse för individer och deras beteende i naturliga miljöer (Patel & Davidsson 2019, s. 63). Vi använde fältanteckningar som en del av observationsmetod, detta för att kunna ge konkreta exempel på hur inkludering och exkludering sker i praktiken. Forskare kan göra sin analys mer transparent genom att reflektera över vad som antecknats, varför vissa situationer väljs ut. På detta vis blir inte fältanteckningar bara en dokumentation av händelser utan en central del av den etnografiska forskningsprocessen (Patel & Davidsson 2019, s. 163).

4.4 Samtal i fokusgrupp

Den samtalsform som användes vid introduktionen och utvärderingen av vår utvecklingsinsats var en strukturerad gruppdiskussion där deltagarna delar sina erfarenheter och åsikter kring ett ämne under ledning av en moderator (Denscombe 2018, s. 272). Moderatören ska inte styra samtalet utan uppmuntra interaktion mellan deltagarna. Genom att jämföra och byta perspektiv kommer gruppen antingen fram till en gemensam uppfattning eller skilda åsikter, vilket i båda fallen är väldigt värdefullt för forskaren. Fokusgruppsamtal ger oss som forskare möjlighet att förstå de bakomliggande förklaringarna och motiven då deltagarna beskriver sina tankar och erfarenheter i dialog med varandra (Denscombe 2018, s. 272).

Vi valde att använda denna metod för att få dialog med olika tankar och åsikter, det var även det smidigaste sättet att få till intervjuer med pedagogerna i förskolan på grund av personalbrist, planeringar och möten. Fokusgruppsintervjuer var semistrukturerade vilket innebär att vi använde oss av frågor som utgångspunkt för samtalet. Trots detta var intervjuerna flexibla där deltagarna fick utrymme att utveckla sina idéer och svara mer utförligt (Denscombe 2018, s. 169). Samtalet pågick i 60 minuter och bestod av 6 deltagare, 1 förskollärare och två barnskötare i Göteborg, och två förskollärare och en barnskötare i Malmö. Syftet med samtalet var att granska hur pedagogerna arbetar med inkludering i den

fria utomhusleken (se bilaga 1, s. 39), men också att identifiera samt analysera olika tillträdesstrategier som barn använder för att delta i leken.

4.5 Etiska överväganden

För att säkerställa att utvecklingsinsatser genomförs på ett forskningsetiskt korrekt sätt följs forskningsetiska principer, vilket överensstämmer med Hellman (2023, s. 156) resonemang om etik som en central del av forskningsprocessen. Detta innebär att vi var tvungna att beakta flera etiska aspekter speciellt i studier som innefattar barn. Enligt Vetenskapsrådets riktlinjer för god forskningssed är det avgörande att skydda deltagarnas integritet, särskilt i mindre kontexter som förskolan där individer lätt kan identifieras Vetenskapsrådet (2017), i (Hellman 2023, s. 63). Observationerna som genomfördes i både förskolorna tog noggranna hänsyn till konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Hellman 2023, s. 313). Konfidentialitetskravet innebär att pedagoger och barns identiteter skyddas, i vår fall var alla anonyma pedagogerna benämndes med A, B och C i intervjuerna just för att säkerställa att alla deltagarna är anonymiserade. Nyttjandekravet innebär att den insamlade informationen endast gäller för forskningsändamål. De inspelade intervjuerna och fokusgruppssamtalen kommer att tas bort från förskolans utrustning efter arbetets godkännande (ibid). I vårt utvecklingsarbete studerar vi sociala interaktioner och lek i förskolan, detta innebär att observationerna inte får användas för andra ändamål. För att uppfylla dessa krav får pedagogerna en tydlig information om syftet med insatsen och hur dokumentation kommer att användas. Samtyckeskravet tillgodoses genom att alla deltagande pedagoger och vårdnadshavare ger sitt medgivande till att deras reflektioner och observationer används för forsknings syfte.

5. Inventering

Problemet som identifierats i inventeringsfasen var att en del barn riskerar att exkluderas från den fria utomhusleken. Detta utanförskap kan bero på faktorer som sociala mönster mellan barnen, bristande pedagogiskt engagemang eller avsaknad av strategier för att aktivt inkludera alla barn i leken, något som även belyses i forskning av Storli och Sandseter (2022, s.5). Under hösten började vi med att observationer där vi granska barns lek i förskolans gård, i samband med dessa observationer genomförde vi enskilda intervjuer med två pedagoger för att få en bredare bild av vårt fokusområde. Tidigt i observationerna kunde vi se att en del barn var självständiga och samarbetade utmärkt, medan andra med kommunikationssvårigheter kämpade. Dessa barn använde interaktiva lekar för att signalera deras försök att tillträdes och om ingen engagerade sig i deras initiativ minskade deras intresse för leken och uteblev. Detta kan enligt Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018 s. 1–2) leda till negativt beteende som utgångspunkt eller passivitet. Innan vi började med observationer hade vi informerat förskolan om vårt utvecklingsarbete och att vi skulle observera om hur barn använder olika tillträdesstrategier i den fria utomhusleken. Efter observationer hade vi fokusgruppsintervjuer med pedagogerna och presenterade vårt utvecklingsarbete mer konkret. Våra intervjuer med pedagogerna stärkte bilden av att det saknas tydliga strategier för att inkludera alla barn i leken. Pedagogerna beskriver dessa utmaningar i en intervju, och hennes svar visar flera orsaker till att barn kan exkluderas:

Det kan finnas många orsaker. Några vanliga faktorer är blyghet, osäkerhet, eller brist på erfarenhet av att delta i grupplekar. Språkbarriärer kan också spela en stor roll, särskilt för barn som inte pratar samma språk som majoriteten av gruppen.

Detta citat förklarar några av de specifika utmaningar som barn möter när de har svårt att delta, och ger inblick i hur exkludering sker på grund av olika hinder. Enligt Storli, Tobiassen och Sandseter, (2022, s.20) är det avgörande att pedagoger erbjuder ett aktivt och inkluderande stöd för att främja barns delaktighet och utveckling genom lek. Bristen på strategier i förskolan, som framkom i våra intervjuer, utgör därför ett hinder för att uppnå dessa mål och innebär att vi inte fullt ut lever upp till läroplanens intentioner om att ge alla barn samma möjligheter att delta i gemensam lek och utveckling.

Under intervjun berättade pedagogerna att det finns organisatoriska hinder som påverkar deras arbete att inkludera alla barn i gruppen. Bland annat nämndes stora barngrupper, ett

ökat antal barn i behov av stöd, personalbrist och hög frånvaro bland pedagogerna som faktorer som påverkar förskolans verksamhet dagligen. Även när resurser finns för barn i behov av stöd, upplever pedagogerna att dessa ofta inte räcker till. En återkommande utmaning är att resurser ofta behöver omfördelas till andra avdelningar vid hög personalfrånvaro, vilket försvårar arbetet med att inkludera alla barn.

5.1 Utvecklingsinsats

Vårt utvecklingsarbete genomförs på två olika förskolor, en i Malmö och en i Göteborg. Redan under höstterminen 2024 påbörjades en inventering där vi valde att granska barns deltagande i den fria utomhusleken. Vi ställde oss frågor som, får alla barn samma möjlighet att ansluta sig till en pågående lek? Är pedagogerna aktivt närvarande och lätt tillgängliga när barnen är i behov? Det framkom tidigt i observationerna att aktiviteterna ute på gården huvudsakligen bestod av fri lek på båda förskolorna. Även om pedagogerna var i närheten uppstod konflikter mellan barnen och fler barn blev exkluderade från leken. Ett exempel från fältanteckningar:

En grupp barn bygger i sandlådan, barnen bygger med stenar och pinnar. Ett annat barn står några meter bort och nyfiket kollar på vad gruppen gör i sandlådan. Hen går långsamt fram och börjar gräva en bit ifrån barnen. "Du får inte gräva där, det är vår stad!" Skriker ett barn från gruppen. Barnet slutar gräva och tittar på dem utan att säga något för att sedan gå därifrån. Det står två pedagoger vid ett träd i närheten och pratar med varandra, och missar helt barnets försök att ansluta sig till leken i sandlådan.

Vi inledde vårt arbete med en bred observation av barns deltagande i den fria utomhusleken. Till en början hade vi ingen fokusgrupp och inkluderade alla barn ute på gården, oavsett ålder. Successivt började vi under vårterminen avgränsa vårt fokus och valde två avdelningar och åldersgruppen 3-5 år. Vi riktade blicken mot att studera pedagogernas roll i att stödja barns delaktighet och de olika tillträdesstrategier barn använder i den fria utomhusleken. Tidigare forskning (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022; Syrjämäki, Pihlaja & Sajaniemi, 2018) visar att barn som får stöd i sina sociala interaktioner har större möjlighet att lyckas i sina försök att inkluderas. Pedagoger kan stödja barn genom att vara närvarande och uppmärksamma deras initiativ att ansluta sig till en pågående lek. Pedagogerna uppmuntrar ofta barnen att verbalt fråga om de får vara med i leken, men forskning visar bland annat av Corsaro, att denna strategi sällan fungerar, eftersom verbala försök till tillträde ofta nekas (Tellgren, 2004, s. 81). Barn som redan deltar i leken kan uppleva en sådan fråga som ett avbrott eller en störning i den pågående leken. Genom att vara närvarande och aktiv i

lekmiljön kan pedagoger observera vilka av de 15 tillträdesstrategier barn använder och avgöra om de är framgångsrika eller inte. Vid behov kan pedagogen stödja barnet i att ompröva sin strategi och testa andra tillvägagångssätt för att få tillträde till leken.

Koppling av Corsaros teoretiska begrepp till metod

Under observationerna från både förstudien och inventeringen identifierades flera interaktionsmönster. Vissa barn lekte självständigt och samarbetade medan andra stod vid sidan av och inte deltog. Observationerna bekräftar vikten av vuxnas stöd i leken. Frånvaro av stöd från både vuxna och jämnåriga kan öka risken för exkludering från gemenskapen. Genom att aktivt stödja barn i deras försök att bli inkluderade kan pedagoger skapa en mer inkluderande och stimulerande lekmiljö, i enlighet med läroplanens mål om att främja barns delaktighet och utveckling genom lek (Skolverket, 2018, s. 8). Corsaro (2018, s.131) beskriver hur barns första kamratkulturer formas i hemmet tillsammans med föräldrar och syskon och sedan när de börjar i förskola söker de trygghet och känslomässigt stöd från pedagogerna och kamraterna, liknande den trygghet de tidigare funnit i hemmet. Observationerna visade hur barn skapar egna kulturer i leksituationer och hur barn strävar efter tillhörighet och samhörighet från kamraterna. Detta korresponderar med Corsaro som beskriver hur barn värdesätter delaktighet och gemenskap, beträffande gemensam delning av sina kamratkulturer och vänskapsrelationer (ibid).

5.2 Analys

I detta avsnitt redovisas observationerna och analyserna baserade på vår undersökning. Följande observationer som beskrivs är hämtade ur vårt empiriska material som vi har samlat in och kommer att analyseras med hjälp av bland annat Corsaro (1974 & 2018) tillträdesstrategi, vilka är översatt till svenska av Tellgrens (2004 s. 79).

5.3 Observation 1

En grupp på fyra barn, Alma, Jasmine, Johan och Joel samlar naturmaterial för att gömma skatten och hålla fiender borta. Joel tar kommandot över leken och beordrar tjejerna att gömma skatten ordentligt och Johan får i uppgift att hålla vakt. Andra sidan gården nära ett träd står Noah med en pinne i handen och iakttar den pågående leken. Sakta men säkert närmar han sig barnen men tar inget initiativ till att fråga om han får gå med i leken. En stund senare kommer Hannah med pinnar och löv och börjar leka själv bredvid gruppen.

Hannah imiterar vad de andra gör utan att försöka delta, och gruppen lägger inte märke till henne. Johan som är vakt säger högt till Alma och Jasmine att ingen annan får komma till deras skatt och att de måste skydda den. Pedagogerna står långt ifrån gruppen och observerar på håll. Eftersom hon är för långt bort för att höra barnens konversationer, ser hon bara den ytliga dynamiken och får intrycket att barnen leker fint tillsammans. Hon noterar att Noah står och tittar på leken och att Hannah leker bredvid, men tolkar det som en del av den fria leken och ingriper inte.

5.4 Observation 2

Tre pojkar i fem års ålder sitter i sandlådan med en stor hink fylld med vatten, barnen sitter och leker med vatten och sandleksaker. De använder spade för att hälla vatten i olika leksaker. Ett barn kommer och går direkt i sandlådan utan att fråga, tar en leksak och vill också hälla vatten men får inte tillträde i leken, barnet blir argt och går därifrån gråtande. Efter några minuter kommer barnet tillbaka och försöker förstöra leken. Pojkarna är arga och kallar på pedagogerna som är i närheten. En pedagog i närheten ser vad som händer, att pojkarna inte vill att någon annan ska komma in i deras lek. Pedagogerna pratar med pojkarna och berättar att alla ska vara med. Flera barn börjar komma till sandlådan och vill leka med vatten, det blir bråk mellan barnen och pedagogerna försöker lösa konflikten genom att prata med barnen om de kan leka tillsammans. Pojkarna är ledsna att deras lek är förstörd och tycker det är orättvist att pedagogerna vill att alla ska vara med i deras lek.

5.5 Analys av observation 1

Barnen använder en rad olika tillträdesstrategier för att delta i leken och detta kan analyseras utifrån Corsaros forskning (1979 s 321). I början ser vi Noah som står och observerar leken på avstånd, han använder en icke-verbal entré som är Corsaros första strategi. Det innebär att han iakttar innan han successivt bestämmer sig för att närma sig gruppen utan att säga något. Noah får inte tillträde till leken eftersom han verkar osäker och återhållsam. Hannah, som senare närmar sig gruppen, använder istället en strategi där hon imiterar de andra barnen (Corsaros andra strategi: att producera varianter av pågående aktivitet). Hon samlar löv och pinnar som de andra gör, utan att direkt försöka delta i deras lek. Hannah försöker smälta in genom att utföra samma aktiviteter bredvid gruppen, men eftersom hon inte gör något aktivt

försök att fråga om hon får vara med, blir hennes försök att delta inte uppmärksammat. Gruppen verkar inte märka Hannah och fortsätter med sin lek utan att inkludera henne.

Gruppen, av Joel, Alma, Jasmine och Johan, visar på ett annat sätt att skydda sitt interaktionsutrymme. Hugo, som är den som leder leken, använder en verbal strategi för att sätta gränser och säger till de andra att ingen får komma in i deras lek (Corsaros sjätte strategi: att verbal göra anspråk på området). Detta uttalande visar hur gruppen försöker försvara sin lek och hålla andra barn utanför. Hugo tar alltså på sig rollen som ledare och uttrycker klart att de inte vill ha någon annan i sin aktivitet för tillfället. Detta är en tydlig demonstration av hur barn försvarar sitt interaktionsutrymme, där de genom att sätta upp regler försöker hålla leken exklusiv och inte låta andra delta.

5.6 Analys av observation 2

Som vi ser från observation 2 sitter tre barn och leker tillsammans. Ett barn kommer in i leken utan av fråga men får inte tillträde. Detta kan kopplas till Corsaros andra strategi; att producera en variant av pågående handling - att inträda i ett område där aktiviteter pågår och (verbalt eller icke-verbalt) åstadkomma något som liknar det beteende eller den handling som pågår. När barnet inte får tillträde blir barnet arg och hitta andra strategi och denna gång koppla vi Corsaros tredje strategi; avbrytande, störande entré - att träda in i ett område där aktiviteter pågår och (verbalt eller icke-verbalt) på ett fysiskt sätt bryta in eller störa en pågående aktivitet. Barnet är argt och anser att om hen inte får vara med i leken, är det lika bra att förstöra leken. Pojkarna blir också arga och försöker skydda sitt interaktionsutrymme genom att kalla på pedagogen som är i närheten. Pedagogen försöker att lösa konflikten på det bästa sätt hon kan men det hjälper inte. Flera barn kommer och vill få tillträde till leken, pojkarna är ledsna och besvikna att deras lek är förstörd. Corsaro (2018 s. 164) beskriver att barn mellan tre och sex år ofta tvekar att inkludera fler barn i leken på grund av rädsla för att förlora sin position i gruppen. I denna observation ser vi hur pojkarna lekte och så fort ett annat barn kom och ville vara med fick barnet inte tillträde. Corsaro vidare beskriver om motstånd mot åtkomst vilket ur ett vuxenperspektiv kan tolkas som själviskhet eller ovilja att dela med sig. Pedagogen förstår inte varför alla kan vara med och leka tillsammans men hennes strategi att försöka inkludera alla barn misslyckas. Det finns så klart andra metoder som kan användas när det gäller att inkludera alla barn i leken. Till exempel kunde pedagogen ha erbjudit barnen annan hink med vatten och sandleksaker så att de inte stör den pågående lek eftersom det var flera barn som ville vara med.

Sammanfattning

Genom att sammanställa våra observationer ser vi tydliga mönster på hur barns sociala samspel påverkas av både individuella och strukturella faktorer. Observationerna visar att barn använder sig av olika strategier för att tillträda leken, men strategierna varierar beroende på deras sociala position och erfarenhet av tidigare interaktioner. Corsaros teorier om barns lek och maktförhandlingar återspeglas i vårt utvecklingsarbete, där vissa barn tar en ledarroll medan andra har det svårare att bli inkluderade (Corsaro, 2018, s. 127 & 132). En återkommande faktor är pedagogernas roll i att stödja samt guida barnen i deras sociala interaktioner. Våra observationer visar tydligt hur exkludering minskar och fler barn vågar delta i leken, när pedagogerna är aktivt närvarande och implementerar strategier för inkludering. Men också hur pedagogernas ingripande i vissa fall kan påverka dynamiken i leken och hur barnen själva löser konflikter. Enligt Storli, Tobiassen och Sandseter (2022, s. 20) är det viktigt att pedagogerna erbjuder ett aktivt och inkluderande stöd för att främja barns delaktighet och utveckling genom lek. Men det gäller att ha en balanserad pedagogiskt närvaro som stödjer barns lek och inte styr.

5.7 Planering och genomförande

Vår analys av observationerna ledde till att vi fick en bredare förståelse för hur barns deltagande i lek påverkas av Corsaros 15 strategier som barnen använder för att få tillträde. Vi såg att många barn hamnar utanför leken och att pedagogerna inte riktigt visste hur de skulle stötta dessa barn. Detta låg grund för vårt utvecklingsarbete, där vi ville skapa en handlingsplan för att hjälpa pedagoger att stödja barns inkludering i lek.

Under vår inventering i våras fick vi möjlighet att presentera vår utvecklingsinsats för två förskolor. De observationer som gjorts under inventeringsfasen, följdes upp med fokusgruppsintervjuer. Fokusgrupperna bestod av två förskollärare och en barnskötare från den ena förskolan, samt en förskollärare och två barnskötare från den andra förskolan. Vi genomförde observationer på två avdelningar och intervjuerna hölls på plats under pedagogernas planeringstid. Utifrån våra observationer hade vi förberett frågor som vi ställde till pedagogerna under fokusgruppsintervjuerna, och vi spelade in deras svar med samtycke, se frågor i (bilaga 1, s. 33). Vid intervjuerna framkom det att det saknades tydliga strategier för hur alla barn inkluderas i den fria utomhusleken. En fråga vi ställde var: "Tror du att tillträdesstrategier kan stärka inkluderingen i barngruppen?". Svaren visade att det behövdes en

plan eller riktlinjer för att bättre inkludera alla barn i leken. Enligt förskolans läroplan Lpfö 18 (skolverket 2018 s. 10) ska lek ha en central roll i utbildningen och spela en avgörande betydelse för barns utveckling och välbefinnande. Från våra observationer såg vi tydligt att den fria utomhusleken bestod av aktiviteter styrda av barn själva, och många barn hade svårt att komma in i pågående lek utan vuxnas hjälp. Detta är ett exempel från vår observation:

Vid klätterställningen har en grupp barn skapat en lek där de leker "monster och hjältar".
Två barn närmar sig gruppen men får inte gensvar när de börjar härma de andras rörelser.
Ett av barnen säger till de andra i gruppen, de kan inte vara med, de vet inte vad vi gör!
De två barnen stannar kvar en stund och tittar på, men går sedan därifrån. Pedagogerna, som står längre bort, verkar inte uppmärksamma situationen.

Vi bestämde att skapa en handlingsplan för att stödja och främja inkluderande lek se (bilaga 2, s 34). Målet med handlingsplanen var att ge pedagoger Corsaros 15 strategier och metoder för att stödja barn, särskilt de som har svårigheter med socialt samspel, och att ansluta till en pågående lek. Tanken är att teorin blir fortsatt aktiv och ska fungera som ett verktyg för hur pedagogerna kan tolka och arbeta med barns samspel. Underlaget kan både användas som ett stöd vid observationer och en vägledning för att utveckla pedagogiska strategier för att främja inkludering. Vår tanke med detta underlag är att det ska fungera som ett verktyg i det fortsatta arbetet, där pedagogerna systematiskt kan reflektera över barns interaktioner och anpassa stöd utifrån dem tillträdesstrategier de identifierat. På detta vis blir teorin inte bara en analysmodell utan en aktiv del av den pedagogiska praktiken.

Vi bokade ny tid med pedagogerna från de båda förskolorna och presenterade handlingsplanen under deras planeringstid. Vi gick igenom planen med alla pedagoger och alla fick ett underlag. Först presenterade vi Corsaro för att alla pedagoger skulle bli bekanta med hans arbete. Pedagogerna fick sedan tid att gå igenom underlaget, och diskuterade med de utifrån observationer vi hade gjort, där vi såg en lucka i hur barn exkluderas i fri utomhuslek. Pedagogernas roll var att först och främst observera barnen ute och identifiera de barn som hade svårigheter att delta i eller komma in i pågående lek. Efter observationerna skulle pedagogerna identifiera vilka strategier barnen använt och försöka hjälpa barnen att få tillträde i leken. För att förstå och analysera barns deltagande i lek var det viktigt att studera de strategier de använder för att få tillträde till en pågående aktivitet. Dessa strategier (Corsaros 15 tillträdesstrategier) fanns med i underlaget och skulle hjälpa pedagogerna att se

hur barn närmar sig en pågående lek och försöker bli inkluderade. Pedagogerna hade en vecka på sig att genomföra detta och efter en vecka träffades vi igen under deras planeringstid och gjorde en uppföljning av hur det hade gått med handledningen.

Uppföljning & utvärdering

Efter en vecka av att ha använt handledningen uttryckte pedagogerna från både förskolor att handledningen var användbar och något de ville fortsätta att arbeta med. Ett konkret exempel sätt på förändring var att efter handledningen började pedagogerna på en av förskolorna att organisera olika stationer utomhus, där varje station bemannas av en närvarande pedagog samt erbjuder material som uppmuntrar till samarbete. Pedagogerna upplevde att detta var ett sätt att främja inkludering. Trots att utvecklingsinsatsen bara prövats under en veckas tid upplevde pedagogerna att det var färre konflikter ute och att barnen uppskattade pedagogernas deltagande i den fria leken. Vi lämnade två reflektionsfrågor som beskrivs nedan till båda arbetslag, som vi ansåg skulle hjälpa pedagogerna att fundera vidare kring samspel och tillträdesstrategier.

Efter två veckor var vi på förskolorna igen för att göra en uppföljning och utvärdering av de reflektionsfrågor vi hade lämnat förra gången, samt ytterligare två frågor som skulle belysa vilket stöd handledning hade bidragit med. En av reflektionsfrågorna var: "Hur arbetar pedagogerna gällande samspel i den fria utomhusleken?". Svaret som vi fick från pedagogerna från båda förskolor var liknande, att det var viktigt att vara närvarande och uppmärksamma barnens sätt att ta sig in i leken och ge stöd när det behövs. Den andra reflektionsfrågan var, "Skiljer sig tillträdesstrategier mellan pojkar och flickor?". På ena förskolan tyckte pedagogerna att tillträdesstrategierna varierar beroende på kön och att det till exempel verkade vara svårare att komma in i lek initierad av flickor och att flickorna använder sig av hot såsom: "du är inte min kompis eller du får inte komma till mitt kalas". Medan pojkar försökte smälta in genom att göra liknande aktivitet som de andra barnen gjorde. På den andra förskolan tyckte pedagogerna att det var svårt att avgöra om tillträdesstrategierna var olika beroende på kön eller om det mer handlar om individens personlighet och sociala erfarenhet av hur man tar sig in i pågående lek.

Vid utvärderingen utgick vi från två frågor, den första frågan var, "Vilket resultat har stödet lett till?". Pedagogerna från båda förskolorna upplever att handledningen hade hjälpt dem att se

leken i utemiljön med nya glasögon och hade organiserat deras utemiljö för att kunna möta alla barn. De uppskattade Corsaros 15 tillträdesstrategier vilka de hade börjat använda för varje enskilt barn genom att de observerade barn och identifierade vilka strategier barnen använder för att sedan försöka ge stöd där det behövs. Den andra frågan var om stödet var tillräckligt utifrån barnens behov. På ena förskolan upplevde pedagogerna en utmaning i att fortsätta med handledningen så som de önskade, på grund av personalbrist vilket påverkade resultatet. Den andra förskolan såg pedagogerna att stödet hade lett till att barn vågade pröva nya strategier, men att det krävde tid och upprepade försök. Ett exempel från förskolan:

Jag har arbetat med att stödja mitt fokusbarn i att bli mer aktiv i samspel med andra, särskilt under byggleken med naturmaterial. Han har tidigare hållit sig i bakgrunden och försökt närma sig genom att placera ett föremål nära de andra barnen utan att säga något. När jag uppmuntrade honom att mer aktivt erbjuda en pinne och fråga om de ville bygga tillsammans, såg jag att han vågade testa det. Dock var han fortfarande osäker på om han var välkommen. Stödet har lett till att han provar nya strategier, men han behöver fler upprepade tillfällen för att utveckla en större trygghet. Stödet har varit viktigt men är ännu inte tillräckligt – han behöver fortsatt vägledning i hur han kan uttrycka sin vilja att delta mer tydligt. Hans tystlåtenhet gör att han lätt förblir osynlig i leken, vilket gör att vi behöver fortsätta att stötta både honom och de andra barnen i att inkludera varandra.

Pedagogerna från båda förskolorna var överens om att stödet från handledningen hade positiv effekt och att barnen hade börjat ta små steg mot att delta mer aktivt i lekar och samspel. De hade vågat testa nya strategier men var fortfarande osäkra och behövde mer träning och uppmuntran.

Corsaros teoretiskt begrepp kopplat till analysen

Observationerna visar hur barn skyddar sina interaktiva utrymme genom att neka barn tillträde i leken. Corsaro (2018 s.164) beskriver att när barn skyddar sina lek de är inte själviska som de kan upplevas från vuxenperspektiv men det är en strategi de använder för att skydda sitt interaktionsutrymme. Vi använder även Corsaros (1979)15 strategier att analysera observationerna och detta skulle hjälpa med att se hur barn närmar sig en pågående lek och försöker bli inkluderande. Corsaro (2018 s. 176) beskriver om makt som många barn har svårigheter att dela sina maktpositioner i rollspel vilket leder till att de inte vill tillträda andra barn i leken för rädsla att förlora sina maktpositioner, vilket visa tydlig i observationerna.

Kritiskt reflektion

Vi använde oss av observationer av barnen i deras naturliga miljöer och dokumentationer för att till en början fånga upp barnens interaktionsmönster. Observationerna genomfördes under utomhuslek, där fokus låg på barns interaktioner och pedagogernas roll i leken. Under observation får man inblick av många barn som behöver extra stöttning. Vi försökte hålla en passiv roll under hela observationen, detta för att inte påverka barnens naturliga beteende. Som forskare i detta sammanhang var vi medvetna om att vi, särskilt under observationerna, kunde påverka de beteenden vi observerade genom vår närvaro. Vi försökte vara så diskreta som möjligt för att minimera vår påverkan, men vi förstod att det inte var möjligt att vara helt neutral. En längre observationsperiod eller användning av kompletterande metoder, som videoinspelningar, hade kunnat minska denna påverkan samt stärka forskningens validitet.

Tolkning av observationerna kan ha påverkats av våra subjektiva perspektiv, även om data har analyserats systematiskt finns det alltid en risk för att vissa aspekter av interaktion kan ha tolkats utifrån vår förståelse (Patel & Davidsson 2019, s. 60). Att kombinera observationerna med intervjuerna har bidragit till att nyansera analysen och minska denna risk.

Den kvalitativa metoden, i form av intervjuer, har styrkan att den möjliggör en djupare förståelse för individers tankar, känslor och reflektioner. Enligt Patel och Davidsson (2019, s. 52) är kvalitativa metoder särskilt lämpliga när man vill förstå subjektiva upplevelser och få insikt i hur människor tolkar sin omvärld.

Vid intervjuerna var vi också medvetna om att vår position som "utvärderare" kunde påverka pedagogernas svar, vilket kan ha lett till att de gav svar som de ansåg vara mer socialt accepterade snarare än deras verkliga uppfattningar. Vi försökte motverka detta genom att skapa en öppen och icke-dömande miljö där pedagogerna kände sig trygga att uttrycka sina åsikter fritt. Genom intervjuerna fick vi möjlighet att förstå pedagogernas tankar om verksamheten och deras reflektioner kring utvecklingsbehoven. Intervjuer ger en rik och detaljerad bild av de individuella upplevelserna, vilket gör det möjligt att utforska komplexa fenomen, som exempelvis pedagogernas uppfattningar om hur exkludering sker i leken (Patel & Davidsson 2019 s. 60).

5.8 Resultat av utvecklingsinsats

I denna analys undersöks utfallet av de utvecklingsinsatser som genomfördes för att främja en inkluderande lek i förskolan, och dessa sätts i relation till relevant teori.

Enligt Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018, s. 1-2) är kamratgrupper och social interaktion centralt för barns utveckling, då det är genom dessa grupper som barn utvecklar gemensamma normer och regler. Den fria leken som beskrivs i Lpfö 18 (Skolverket 2018, s 10) ger barn möjlighet att utveckla sin sociala och emotionella kompetens. Forskningen visar att barn ofta använder sig av tillträdesstrategier för att delta i en pågående lek, och att pedagogernas stöd i vissa fall är avgörande. Detta är något som vi har sett i våra observationer på förskolorna, där vuxenstöd visade sig vara betydelsefullt för barns delaktighet. Utifrån vår utvärdering av handlingsplanen visade sig hur pedagogerna försökte hålla balans mellan stöd och självständighet, ett exempel:

Mitt fokusbarn har haft svårt att ta plats i gruppen och har behövt vägledning för att våga delta mer aktivt. Under veckan har jag försökt stötta utan att ta över, vilket har varit en balansgång. Jag ser att barnet har börjat ompröva sina strategier och vågat prova nya sätt att delta, vilket är en positiv utveckling. Samtidigt är det tydligt att stödet behöver fortsätta, då han fortfarande är beroende av att jag uppmuntrar och guidar honom. Det är en process där små framsteg gör skillnad, men det kräver tid och fortsatt arbete. Det handlar inte bara om hans individuella utveckling, utan också om att skapa en mer inkluderande grupp där alla barn lär sig att se och bjuda in varandra.

Pedagogernas roll att aktivt ge stöd samt guida barn genom lek är inte bara relevant utan avgörande för deras sociala utveckling (Syrjämäki, Pihlaja & Sajaniemi, 2018, s. 2-3).

Barn använder en rad olika strategier för att få tillgång till leken enligt Corsaro (1979) och Tellgren (2004), exempelvis icke-verbal entré, att producera en variant av en pågående handling eller att störa leken. Dessa strategier observerades i den fria utomhusleken där barn antingen närmade sig leken på egen hand eller behövde vuxen hjälp för att hitta väg in. Exempel på detta har vi presenterat i våra observationer ovan vilket tydligt speglar dessa strategier, Noah står på avstånd och iaktta utan att aktivt ta initiativ till att gå med. Detta kan kopplas till Corsaros första strategi icke-verbal entré, där barnet iakttar innan hen närmar sig gruppen. I detta fall ledde inte denna strategi till lyckat tillträde, vilket tyder på att osäkerhet kan vara en stor faktor som påverkar barnets möjligheter att inkluderas. Hannah däremot

använder en annan strategi genom att imitera de andra barnen utan att direkt försöka delta i leken. Detta motsvarar Corsaros andra strategi, där barnet producerar varianter av pågående aktiviteter. Trots detta blev inte Hannah heller inkluderad i leken, eftersom gruppen inte aktivt bjöd med henne.

De återgivna observationerna ovan visar att vissa tillträdesstrategier inte är tillräckliga för att få tillgång till en pågående lek, speciellt om barnen inte bjuder in nya deltagare. Barn som är återhållsamma och använder lite mer försiktiga strategier, såsom icke-verbal eller imitera gruppen, riskerar att exkluderas. Detta är ett viktigt resultat som vi uppmärksammade i vårt utvecklingsarbete att dessa barn är försiktiga och många av de är för blyga eller rädda för att få negativ respons vid tillträde till lek. Resultatet av utvärdering av handlingsplanen från båda förskolorna visade just att de flesta tillträdesstrategier som används är icke-verbal entré och att imitera andra barns handlingar eller försöka placera objekt nära barnen för att visa sitt intresse och skapa kontakt. Genom att vara uppmärksam på dessa strategier kan pedagoger ge stöd, där de hjälper barnen i sina försök till tillträde. Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi, (2018, s. 2-3) beskriver tydligt i deras forskning att det är genom att stödja barn i deras interaktioner och hjälpa dem att ompröva sina tillträdesstrategier som pedagoger kan minska sociala barriärer samt skapa en inkluderande lek miljö.

Det framkom i båda arbetslagen att stödet (handlingsplanen) har lett till en positiv utveckling, där barn som tidigare haft svårigheter att ta initiativ nu vågar närma sig gruppen mer.

En pedagog berättar:

Under veckan har jag fokuserat på att stödja mitt fokusbarn, som ofta observerar lekar på avstånd men har svårt att aktivt ta sig in i dem. Genom att använda Corsaros tillträdesstrategier har jag uppmuntrat honom att ta mer initiativ, bland annat genom att föreslå att han springer till trädet under kurragömmaleken. Jag har sett en liten utveckling i att han vågar närma sig gruppen mer, men han tar fortfarande inga egna verbala initiativ. Han är fortfarande försiktig och behöver fortsatt stöd för att stärka sitt självförtroende och hitta sin roll i gruppen. Stödet är en bra början men inte tillräckligt än, då han behöver mer tid och fler möjligheter att öva på social interaktion. Det beror på hans osäkerhet, men också på att de andra barnen ännu inte aktivt bjuder in honom i leken.

Detta är något som stämmer överens med tidigare forskning, där barns behov varierar, och att det krävs kontinuerlig uppmuntran samt närvaro från pedagogerna för att barnet ska känna sig trygg nog för att delta (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022, s. 21).

6. Diskussion

Sammanfattning

Syftet med utvecklingsinsatsen var att ge pedagoger Corsaros strategier och metoder för att stödja barn, särskilt de som har svårigheter med socialt samspel, och att ansluta till en pågående lek. En brist på strukturerade strategier för att inkludera alla barn i leken identifierades genom observationer och fokusgruppsintervjuer. Pedagogerna fick handledning med konkreta strategier för att stötta barn i deras tillträdesförsök i pågående lek.

Resultaten visade en tydlig inblick i hur pedagogernas ökade medvetenhet och aktiva stöd bidrog till att fler barn vågade testa nya tillträdesstrategier. Pedagogerna började organisera lekar i olika stationer med närvarande vuxna i utemiljön, vilket minskade exkludering och konflikter. Det framkom även ett fortsatt behov av stöd för osäkra barn eller barn som sällan bjöds med i leken. Resultatet av den genomförda insatsen stämde överens med tidigare forskning som lyfte fram betydelsen av vuxnas stöd i barns sociala interaktioner och lekmiljöer. Pedagogerna uttryckte tacksamhet och vilja att fortsätta implementera handledningen för att stärka inkludering i leken.

6.1 Diskussion kring resultat och metoder

Resultat

Syftet med utvecklingsarbete var att ge pedagoger Corsaros strategier och metoder för att stödja barn, särskilt de som har svårigheter med socialt samspel, och att ansluta till en pågående lek. Under planering och genomförande framkom det från intervjuerna att pedagoger saknade tydliga strategier för att inkludera alla barn i den fria utomhusleken. Våra observationer visade att den fria utomhusleken ofta styrdes av barnen själva, och att många barn hade svårt att ta sig in i pågående lekar utan en vuxens hjälp. Flera av pedagogerna ansåg att barnen behövde ges frihet att själva bestämma vad de skulle leka och med vem, medan andra pedagoger uttryckte en oro över att vissa barn hamnar utanför. Detta överensstämmer med Tellgrens (2024, s. 15) forskning, där det framkommer att barn lägger stor vikt på att etablera och skapa relationer. Detta resulterar i att det är viktigt för barn att tillhöra en grupp, men när de ställs inför att navigera dessa sociala relationer själva riskerar vissa barn att exkluderas.

Enligt våra observationer fanns det barn som inte hade förmågan att själva be en vuxen om hjälp, vilket ledde till att de hamnade i konflikt eller blev exkluderade från leken. Denna problematik är något som Cederborgs (2020, s. 2-3) studie lyfter upp. Att barn genom sociala förhandlingar skapar hierarkier i leken, där vissa får en dominerande roll medan andra hamnar i en underlägsen ställning. Dessa förhandlingar kan i vissa fall leda till att en del barn stängs ut från leken eller gemenskapen, särskilt de barn som har svårt att tolka sociala koder. Vi har själva sett det i några av våra observationer i detta utvecklingsarbete, där barn blir avvisade från pågående lekar utan att pedagoger uppmärksammade det. Vidare visade vår utvecklingsarbete att vissa pedagoger ansåg att deras roll skulle vara mer passiv i den fria utomhusleken, medan andra uttryckte vikten av att vara en aktiv pedagog i barnens lek. Enligt Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018, s. 2-3) är pedagogernas roll i leken avgörande för att skapa inkluderande lek strukturer. Pedagogernas närvaro i leken understryks även av Donner, Lundström och Heikkilä (2024, s. 890), där de menar att barn använder diskreta strategier för att exkludera andra i lekförhandlingar. Vilket innebär att pedagogerna aktivt måste observera samt ingripa för att motverka detta. Utifrån resultaten i vårt arbete blir det tydligt att pedagogerna har en avgörande roll i att skapa en inkluderande lekmiljö. Enligt förskolans läroplan lpfö 18 (Skolverket 2018 s. 15) "arbetslaget ska uppmärksamma samt ge ledning och stimulans till alla barn samt särskilt stöd till de barn som av olika skäl behöver det i sin utveckling". Våra observationer visade att en medveten närvaro från pedagogerna bidrar till att alla barn känner sig delaktiga.

Handledningen som vi gjorde skulle handleda pedagogerna i hur de skulle skapa bättre möjligheter för lek i utemiljön. Pedagogerna har en stor roll att hjälpa barn skapa en hållbar kamratkultur vilket innebär att de kan hjälpa barnen skapa den sociala förmågan.

Pedagogernas roll var att börja med att observera barnen ute och identifiera barn som hade svårigheter att delta eller komma in i pågående lek. För att vi skulle få ett hållbart resultat krävde det att alla pedagogerna var lika engagerade att följa handledningens underlag. På ena förskola pågick influensa på sista vecka under inventeringen vilket påverkade vårt resultat eftersom många pedagogerna och barnen var borta.

Metod

För att undersöka barns deltagande i den fria utomhusleken valde vi att använda en kombination av datainsamlingsmetoder. Vi använde observationer, enskilda intervjuer och fokusgruppsamtal för att få en nyanserad bild av pedagogerna och barnens perspektiv. Detta

ska enligt Patel och Davidsson (2019, s. 59) även ge en övergripande förståelse av forskningsområdet. Genom våra observationer fick vi en direkt inblick i hur barn interagerar under den fria utomhusleken, medan intervjuerna och fokusgruppsamtal gav en djupare förståelse för pedagogernas åsikter och erfarenhet. Intervjuerna var semistrukturerade, som är ett effektivt sätt att fånga deltagarnas tankar och reflektioner. Detta möjliggjorde att vi kunde studera de specifika strategier som pedagogerna använde i till arbete, samtidigt som de reflekterade fritt om sina erfarenheter. Genom denna metod fick en övergripande förståelse för pedagogernas syn på inkludering och deras arbetsmetoder.

Observation beskrivs av Patel och Davidsson (2019, s. 63) som en central metod i den kvalitativa studien, i synlighet när man vill förstå hur människor interagerar i deras naturliga miljöer. Under våra observationer förde vi fältanteckningar som hjälpmedel vilket hjälpte oss att analysera olika händelser i detalj.

Utmaning med kvalitativ forskning är att man som forskare kan påverka datainsamlingen med sin närvaro och sina frågor (Patel & Davidsson, 2019 s. 51). Detta försöker vi motverka genom att skapa en trygg och icke-dömande atmosfär vid intervjuerna. Trots detta är det svårt att utesluta effekten av forskarens roll i datainsamlingen. En annan svaghet i vår datainsamling är att vår studie är liten och fokuserar på enbart två förskolor vilket innebär att resultaten inte är generaliserbara för alla förskolor. Fokusgruppsamtal och mindre intervjuer ger mycket detaljerad information, men är inte representativa för ett större sammanhang (Denscombe, 2018, s. 169).

Observationerna genomfördes under en kort tidsperiod, detta kan ha orsakat en begränsad möjlighet att fånga upp alla viktiga interaktioner i leken. Det är viktigt att ha tillräckligt med tid när man observerar samt analyserar beteenden för att få en fullständig helhetsbild (Patel & Davidsson, 2019, s. 163). I vårt arbete kan denna tidsbegränsning innebära att vi inte har lyckats fånga upp alla olika barns beteenden i utemiljön. På grund av hög personalfrånvaro har pedagoger inte kunnat bepröva strategierna såsom de hade önskat, detta har lett till att svaren från utvärderingen påverkats. Detta var något som den andra förskolan också instämde, de önskade att arbeta vidare med materialet eftersom de upplevde att deras fokusbarn inte vågade testa nya strategier eller närma sig en pågående lek på egen hand. För att få hållbara resultat krävs det att alla pedagogerna är lika engagerade och har samma förhållningssätt av hur de kan inkludera barn som har svårigheter att få tillträde till pågående lekar. Detta förutsätter att pedagogerna har samma förutsättningar och resurser. Personalbrist

på ena förskolan visades tydligt i resultatet. Många verksamheter har riktlinjer för hur pedagogerna kan arbeta när det finns personalbrist, till exempel att dela upp barnen där några är inne och några ute. En pedagog berättade att vid personalbrist är det vanligt att alla avdelningar går ut på gården, vilket gör det svårt att kunna följa alla barn. Då utvecklingsarbetet fokuserar på att stötta det enskilda barnets behov blir det svårt att fokusera på individen i stora barngrupper.

Förslag på alternativa utvecklingsinsatser

För ett vidare arbete hade vi velat utveckla vår insats till att inkludera hela förskolan istället för att enbart fokusera på två avdelningar. Genom att involvera alla pedagoger i båda förskolorna i arbetet med att observera och analysera barns tillträdesstrategier hade vi kunnat skapa en sammanhållen pedagogisk strategi för inkludering i leken. Vi hade introducerat på samma sätt som i utvecklingsarbetet, genom handledning för hela arbetslaget där vi sedan har uppföljning och utvärdering med pedagogerna för att diskutera utmaningar och framgång i barns deltagande i den fria utomhusleken. Ett sådant arbete synliggör olikheter i åldersspannen samt identifierat potentiella mönster som kan vara specifika för en viss åldersgrupp.

Ett annat förslag för att vidareutveckla vår insats är att arbeta med det under en längre period, möjligtvis en termin. Detta för att systematiskt kunna följa upp arbetet med dokumentation och samtal med pedagogerna för att få en mer nyanserad bild av hur barns tillträdesstrategier utvecklas över tid samt hur pedagogernas arbete påverkar lekmiljön.

Referenslista:

Cederborg, A.-C. (2018) 'Young children's play: a matter of advanced strategies among peers', *Early Child Development and Care*, 190(5), pp. 778–790.

Corsaro, William A (2018). *The Sociology of Childhood*. 5. ed. Los Angeles: Sage Publications.

Corsaro, William A (1979). We're friends right? Children's use of access rituals in a nursery school. *Language in society*, 8: 315 - 336.

Denscombe, Martyn (2018). *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Donner, P., Lundström, S. and Heikkilä, M. (2023) 'A case study of young children's play negotiations in free play', *Early Years*, 44(3–4), pp. 889–902. doi: 10.1080/09575146.2023.2266590.

<https://proxy.mau.se/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=eht&AN=179084828&site=ehost-live&scope=site>

Hellman, A. & Hellman, J. (2023). Etnografi och deltagande observation. I Åkerblom, Annika, Hellman, Annette & Pramling, Niklas (red.) (2023). *Metodologi: För studier i, om och med förskolan*. 2 Uppl. Malmö: Gleerups (del II och IV) ss 147- 166

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2009) "Att lära är nästan som att leka": *Lek och lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.

Läroplan för förskolan. Lpfö 18. (2018). Stockholm: Skolverket, <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d5aa/1553968116077/pdf4001.pdf>

Patel, Runa & Davidsson, Bo (2019). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5 uppl. Lund: Studentlitteratur

Storli, R., Tobiassen, M.L. and Sandseter, E.B.H. (2022) 'Nonplay in Norwegian Early Childhood Education and Care Institutions', *American Journal of Play*, 14(3), pp. 254–276.

Available at:

<https://search-ebshost-com.proxy.mau.se/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=eric&AN=EJ1359220&login.asp&site=ehost-live&scope=site> (Accessed: 2 December 2024).

Syrjämäki, M, Pihlaja, P & Sajaniemi, N 2018, 'Enhancing peer interaction during guided play in Finnish integrated special groups', *European Early Childhood Education Research Journal*, vol. 26, no. 3, pp. 418-431. [Full article: Enhancing peer interaction during guided play in Finnish integrated special groups*](#)

Tellgren, Britt (2004). *Förskolan som mötesplats: barns strategier för tillträden och uteslutningar i lek och samtal*. Licentiatavhandling Örebro: Universitet, 2004. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-1174>

Öhman, M. (2009). *Hissad och dissad: om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber

Bilagor

Bilaga 1: Intervjufrågor

- 1. Hur upplever du att barn idag tar sig in i pågående lekar?**
- 2. Använder ni redan några strategier för att hjälpa barn att ta sig in i lekar?**
- 3. Hur kan vi som pedagoger stötta barn i att förstå sociala regler och roller i leken?**
- 4. Vad skulle ni behöva för att kunna lära barnen tillträdesstrategier?**
- 5. Hur ser du på pedagogens roll när det gäller att modellera beteenden för att hjälpa barn att delta i leken?**
- 6. Hur kan vi stötta barn som kommunicerar på andra sätt än verbalt i att ta del av leken?**
- 7. Vilka utmaningar ser du med att arbeta med tillträdesstrategier?**
- 8. Tror du att tillträdesstrategier kan stärka inkluderingen i barngruppen? Varför eller varför inte?**
- 9. Hur kan vi involvera barnen själva i att bli bättre på att bjuda in andra i leken?**
- 10. Hur kan vi följa upp och reflektera över hur tillträdesstrategier fungerar i praktiken?**

Bilaga 2:Handledning för pedagoger

Att främja inkluderande lek

Enligt förskolans läroplan, Lpfö 18 (Skolverket, 2018, s. 10), ska leken ha en central roll i utbildningen och spelar en avgörande roll för barns utveckling och välbefinnande. Från tidigare observationer från vår förstudie visar att flera faktorer påverkar barns deltagande i leken och att vuxenstöd är av stor betydelse för att skapa en inkluderande lekmiljö. Under observationerna framkom det att pedagogens ingripande kunde hjälpa ett osäkert barn att bli en del av gruppen, vilket överensstämmer med Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemis (2018, s. 2–3) slutsatser. En pedagog beskrev en specifik situation:

För inte så länge sedan hade vi några barn som ofta höll sig utanför lekarna på gården. Jag såg att barnen stod och tittade på när andra byggde i sandlådan, men verkade tveka att gå fram. Jag gick dit och sa: 'De skulle nog behöva några byggledare, tror ni inte? Vad tycker ni att vi kan bygga här?' Barnen började ge förslag och kom sedan in i leken.

Detta exempel illustrerar hur pedagoger kan använda aktivt stöd för att hjälpa barn att delta i leken och därmed främja deras sociala och emotionella utveckling.

Denna studie undersöker hur den fria utomhusleken kan bidra till barns utveckling genom att skapa en inkluderande lekmiljö där alla ges möjlighet att delta, oavsett individuella förutsättningar. Syftet är att ge pedagoger verktyg och metoder för att stödja barn, särskilt de som har svårt att ansluta till pågående lekar, att utveckla strategier för att bli en del av lekgemenskaper.

Under observationerna från både förstudien och inventeringen identifierades flera interaktionsmönster. Vissa barn lekte självständigt och samarbetade medan andra stod vid sidan av och inte deltog. Exempelvis visade det sig att barn som har svårt att uttrycka sig verbalt ofta använder kroppsspråk för att kommunicera. Dessa barn söker ofta kontakt genom interaktiva lekar, exempelvis genom att röra vid andra och förvänta sig en respons, såsom att bli jagade. Om ingen engagerar sig i dessa försök till kontakt kan barnets intresse för sociala aktiviteter minska, vilket i vissa fall kan leda till utåtagerande beteenden.

Dessa observationer bekräftar vikten av vuxnas stöd i leken. Frånvaro av stöd från både vuxna och jämnåriga kan öka risken för exkludering från gemenskapen. Genom att aktivt

stödja barn i deras försök att bli inkluderade kan pedagoger skapa en mer inkluderande och stimulerande lekmiljö, i enlighet med läroplanens mål om att främja barns delaktighet och utveckling genom lek (Skolverket, 2018, s. 8).

Tidigare forskning

Forskning av Syrjämäki, Pihlaja och Sajaniemi (2018, s. 1–2) visar att kamratgrupper och sociala interaktioner spelar en avgörande roll i barns lek. De betonar att dessa grupper är centrala för barns välbefinnande och lärande, eftersom det är inom dessa grupper som barn utvecklar gemensamma värderingar och regler, vilket stärker deras känsla av tillhörighet. Samtidigt visar forskning att barns ålder och sociala kompetens påverkar deras status i gruppen, vilket i sin tur kan forma deras möjligheter att delta i leken. Barn med särskilda behov tenderar att vara mindre populära bland jämnåriga, medan barn utan svårigheter oftare har högre social status (ibid).

För att förstå och analysera barns deltagande i lek är det viktigt att studera de strategier de använder för att få tillträde till en pågående aktivitet. Corsaro identifierade 15 olika tillträdesstrategier, vilka senare har översatts och vidareutvecklas av Tellgren (2004, s. 79). Dessa strategier beskriver hur barn närmar sig en pågående lek och försöker bli inkluderade.

1. **Icke-verbal entré (Non-verbal entry)** – Barnet närmar sig leken genom att fysiskt träda in i området utan att verbalt markera sin närvaro.
2. **Att producera en variant av pågående handling (Producing variant of ongoing behaviour)** – Barnet försöker smälta in genom att imitera eller göra en liknande aktivitet som de andra barnen.
3. **Störande entré (Disruptive entry)** – Barnet bryter in i leken genom att på något sätt störa den pågående aktiviteten.
4. **Omringning av område (Encirclement)** – Barnet cirkulerar runt lekgruppen utan att direkt ta kontakt.
5. **Att göra anspråk på område eller objekt (Making claim on area or object)** – Barnet försöker få tillträde genom att verbalt hävda rätt till ett område eller ett föremål.
6. **Begäran om tillträde (Request for access)** – Barnet ber om lov att få vara med i leken.

7. **Att fråga en deltagare (Questioning participants)** – Barnet ställer frågor om leken för att skapa en väg in.
8. **Att referera till vuxnas auktoritet (Reference to adult authority)** – Barnet hänvisar till en vuxens regler för att få delta.
9. **Att erbjuda ett objekt (Offering of object)** – Barnet ger en leksak eller ett annat föremål till de som leker i hopp om att bli inkluderat.
10. **Hälsning (Greeting)** – Barnet försöker inleda en interaktion genom att hälsa på de andra barnen.
11. **Att referera till vänskap eller medlemskap (Reference to affiliation)** – Barnet påpekar en vänskap eller ett tidigare samspel för att få delta.
12. **Hjälp från en icke-deltagare (Aid from non-participant)** – Barnet ber någon som inte deltar i leken att hjälpa det att komma in.
13. **Att acceptera en inbjudan (Accepting invitation)** – Barnet går med i leken efter att ha blivit inbjudet.
14. **Att föreslå en annan aktivitet (Suggest other activity)** – Barnet föreslår en ny aktivitet som ett sätt att engagera de andra barnen.
15. **Att referera till individuella kännetecken (Reference to individual characteristics)** – Barnet använder personliga egenskaper för att skapa samhörighet, t.ex. "Vi har likadana tröjor, så vi kan vara i samma lag!"

Hur kamraterna reagerar på ett barns försök att få tillträde till en lek påverkar barnets upplevelse av leken. En positiv respons kan innebära att barnet direkt får en roll i leken eller inkluderas på ett annat sätt. En negativ respons kan leda till att barnet ignoreras eller får ett direkt avslag. I vissa fall sker en blandad respons, där barnet först nekas men efter flera försök blir inkluderat, eller där det får en mer perifer roll i leken (Tellgren, 2004, s. 80).

Corsaros forskning visar att barn använder en mängd olika strategier för att få tillträde till en lek. I studien framkom att de fem första strategierna användes i 80 % av situationerna där barn försökte ansluta sig till en lek. Resultaten visade även att om barnen inte lyckades på sitt första försök, testade de andra tillvägagångssätt för att bli en del av leken (Corsaro, 1979, s. 321). Utifrån detta blir det intressant att reflektera över hur dessa strategier syns i praktiken. Vilka tillträdesstrategier ser ni oftast hos barn i er verksamhet?

Pedagogernas roll i att stödja inkluderande lek

Pedagoger kan stödja barns inkludering i leken genom att introducera en lek, tydligt förklara regler och syfte samt aktivt delta för att uppmuntra alla barn att vara med. Genom att skapa en tillgänglig och begriplig lekmiljö ges barn möjlighet att utveckla socialt samspel, empati och förståelse för varandra. Ett konkret sätt att främja inkludering är att organisera olika stationer utomhus, där varje station bemannas av en närvarande pedagog. Genom att erbjuda material som inbjuder till samarbete, exempelvis bygglekar eller gemensamma skapande aktiviteter, ges barn fler möjligheter att interagera och delta i leken. För att ytterligare stötta barn som har svårigheter i socialt samspel kan pedagoger vara aktivt närvarande och ge individuellt stöd vid behov. Genom att uppmuntra och vägleda barn i att pröva och ompröva olika strategier kan pedagoger hjälpa dem att närma sig andra barn på ett tryggt sätt. På så sätt kan barnet hitta sin roll i leken och utveckla sociala färdigheter. Detta arbetssätt ligger i linje med förskolans läroplan (Lpfö 18, s. 7), som betonar vikten av att skapa en trygg och inkluderande lärmiljö där alla barn ges möjlighet att utvecklas och känna tillhörighet.

Stödja barn i deras tillträde försök

Pedagoger kan stödja barn genom att vara närvarande och uppmärksamma deras försök att ansluta sig till en pågående lek. Tidigare forskning (Storli, Tobiassen & Sandseter, 2022; Syrjämäki, Pihlaja & Sajaniemi, 2018) visar att barn som får stöd i sina sociala interaktioner har större möjlighet att lyckas i sina försök att inkluderas. Som pedagoger uppmuntrar vi ofta barn att verbalt fråga om de får vara med i leken. Dock visar forskning, bland annat av Corsaro, att denna strategi sällan fungerar, eftersom verbala försök till tillträde ofta nekas (Tellgren, 2004, s. 81). Barn som redan deltar i leken kan uppleva en sådan fråga som ett avbrott eller en störning i den pågående leken. Genom att vara närvarande kan pedagoger observera vilka av de 15 tillträdesstrategier barn använder och avgöra om de är framgångsrika eller inte. Vid behov kan pedagogen stödja barnet i att ompröva sin strategi och testa andra tillvägagångssätt för att få tillträde till leken.

Reflektionsfrågor för arbetslaget

1. Hur arbetar pedagogerna gällande samspel i den fria utomhusleken?
2. Skiljer sig tillträdesstrategier mellan pojkar och flickor?

Resultat

Gruppintervju med två förskollärare och en barnskötare, arbetslag ett

Hur arbetar pedagogerna gällande samspel i den fria utomhusleken?

Förskollärare 1

Vi erbjuder barn olika material, för att uppmuntra till gemenskap till exempel byggmaterial, sandleksaker, vi har ett litet kök ute som är väldigt omtyckt av barnen.

Förskollärare 2

Innan vi kommer ut har vi redan bestämt vem som är i vilken station, och detta har hjälpt att stötta barn som har svårt att komma in i leken när det finns en närvarande pedagog i varje station.

Barnskötare 3

Det finns barn i gruppen som har svårt att samspela med andra barn, och brukar hamna i konflikt om de inte får göra som de vill. Vi punktmarkera barn och en pedagog är närvarande hela tiden så vi inte missa något och stötta barn till exempel ”istället att förstöra deras kakor vi kan försöka baka likadana ”.

Skiljer sig tillträdesstrategier mellan pojkar och flickor?

Förskollärare 1

Jag tror det, det är lite svårare att komma in i leken när det är flickor. Många flickor har en grupp barn som de leker med och försöker skydda deras lek så att ingen annan får komma in i deras interaktionsutrymme. När det gäller pojkar upplever jag det är lättare att komma in i leken.

Förskollärare 2

Jag upplever att tjejerna använder mest hot för att gå med i leken, tex ” du får inte komma på min kalas, du är inte min kompis”, medan pojkar försöker smälta in genom att göra liknande aktivitet som de andra barnen gör. Corsaros andra strategi att producera en variant av pågående handling.

Vilka tillträdesstrategier ser ni oftast hos barn i er verksamhet?

Pedagogerna upplevde att det mest använda tillträdesstrategier var Corsaros andra strategi att producera en variant av pågående handling.

Två barnskötare & en förskollärare, arbetslag två

Hur arbetar pedagogerna med samspel i den fria utomhusleken?

Pedagogerna arbetar aktivt med att stötta barnens samspel i den fria utomhusleken genom att observera deras interaktioner och vägleda dem vid behov. Genom att vara närvarande och uppmärksamma barnens sätt att ta sig in i leken kan pedagogerna ge stöd på olika nivåer. Pedagogerna ser att vissa barn har lätt för att ta initiativ och söka sig till leken på egen hand, medan andra behöver mer stöd för att våga delta. Genom att använda strategier som att uppmuntra barn att bjuda in varandra.

Skiljer sig tillträdesstrategier mellan pojkar och flickor?

Barnskötare 1:

Vi ser att barn använder olika strategier för att ta sig in i leken, men det är svårt att säga om det alltid beror på kön eller mer på individen. Vissa barn är mer verbala och frågar direkt om de får vara med, medan andra närmar sig genom att observera eller imitera det som pågår.

Barnskötare 2:

Ja, det handlar nog mer om personlighet och social erfarenhet än om kön.

Förskollärare: Jag instämmer med mina kollegor. Barns sätt att närma sig leken varierar beroende på deras individuella egenskaper och den specifika situationen.

Vilka tillträdesstrategier ser ni oftast hos barn i er verksamhet?

Barnskötare 1:

Vi observerar ofta att barn använder *icke-verbal entré*. Många barn smyger sig närmare leken utan att säga något, eller sätter sig tyst bredvid andra för att först observera vad som händer.

Barnskötare 2:

Ett annat vanligt mönster är *omringning av område*. Barnen stannar ofta på avstånd och

circulerar runt lekgruppen utan att direkt delta, vilket ibland gör det svårt för dem att skapa kontakt med de andra.

Förskollärare:

Ja, precis dessa två är vad jag har sett mest av ute på gården.

Uppföljning och utvärdering

1. Vilket resultat har stödet lett till?
2. Är stödet tillräckligt utifrån barns behov ? Om inte, vad beror det på ?

Två förskollärare och en barnskötare, arbetslag ett

Vilket resultat har stödet lett till? Vilken utveckling har skett?

Förskollärare 1

Jag upplever att vi har fått reflekterat om hur vi engagerar barn i utemiljön.Handledning har hjälpt oss att se leken med andra glasögon, utifrån det har vi kunnat hjälpa barn som har svårt att samspela med andra barn. Att ha olika stationer med en närvarande pedagog i varje har varit nödvändigt. Det händer mycket ute men jag känner att när vi sprider oss i olika stationer hjälper det att minska konflikter mellan barn, att barn har tillräckligt med material att leka med.

Förskollärare 2

Corsaros tillträdesstrategier har hjälpt oss observera barn och identifiera vilken metod de använder och ser över hur vi kan hjälpa barn att komma i i pågående leker

Barnskötare 3

Handledning har hjälpt oss få en annan syn på hur inkludering kan se ut samt hjälpt att se varje enskilt barn och vilken strategi de använder.

Är stödet tillräckligt utifrån barns behov ? Om inte, vad beror det på ?

Förskollärare 1

Det tycker jag, handledning hjälper oss att kunna synliggöra varje enskilt barns behov

Förskollärare 2

Från handledningen finns det tillräckligt med stöd på hur vi kan hjälpa varje barn utifrån deras behov, så det har varit väldigt givande.

Två barnskötare och en förskollärare, arbetslag två

Pedagog 1

Under veckan har jag fokuserat på att stödja mitt fokusbarn, som ofta observerar lekar på avstånd men har svårt att aktivt ta sig in i dem. Genom att använda Corsaros tillträdesstrategier har jag uppmuntrat honom att ta mer initiativ, bland annat genom att föreslå att han springer till trädet under kurragömmaleken. Jag har sett en liten utveckling i att han vågar närma sig gruppen mer, men han tar fortfarande inga egna verbala initiativ. Han är fortfarande försiktig och behöver fortsatt stöd för att stärka sitt självförtroende och hitta sin roll i gruppen. Stödet är en bra början men inte tillräckligt än, då han behöver mer tid och fler möjligheter att öva på social interaktion. Det beror på hans osäkerhet, men också på att de andra barnen ännu inte aktivt bjuder in honom i leken.

Pedagog 2

Jag har arbetat med att stödja mitt fokusbarn i att bli mer aktiv i samspel med andra, särskilt under bygglek. Han har tidigare hållit sig i bakgrunden och försökt närma sig genom att placera ett föremål nära de andra barnen utan att säga något. När jag uppmuntrade honom att mer aktivt erbjuda en pinne och fråga om de ville bygga tillsammans, såg jag att han vågade testa det. Dock var han fortfarande osäker på om han var välkommen. Stödet har lett till att han provar nya strategier, men han behöver fler upprepade tillfällen för att utveckla en större trygghet. Hans tystlåtenhet gör att han lätt förblir osynlig i leken, vilket gör att vi behöver fortsätta att stötta både honom och de andra barnen i att inkludera varandra.

Förskollärare

Mitt fokusbarn har haft svårt att ta plats i gruppen och har behövt vägledning för att våga delta mer aktivt. Under veckan har jag försökt stötta utan att ta över, vilket har varit en balansgång. Jag ser att barnet har börjat ompröva sina strategier och vågat prova nya sätt att delta, vilket är en positiv utveckling. Samtidigt är det tydligt att stödet behöver fortsätta,

eftersom han fortfarande är beroende av att jag uppmuntrar och guidar honom. Det är en process där små framsteg gör skillnad, men det kräver tid och fortsatt arbete.

Sammanfattning från gruppen:

Vi ser att vårt stöd har haft en positiv effekt och att barnen har börjat ta små steg mot att delta mer aktivt i lekar och samspel. De har vågat testa nya strategier, men de är fortfarande osäkra och behöver mer träning och uppmuntran. Stödet har varit ett viktigt hjälpmedel, men det är ännu inte tillräckligt för att de ska kunna ta egna initiativ på ett självständigt sätt. De behöver fortsatt vägledning, fler möjligheter att öva.